

NEOLİBERALİZM VE GELİR DAĞILIMI

Dr. Zeki İlker GÖRENEL*

Pek çok gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkede uzunca bir süre egemen olan ulusal kalkınmacılığı ve kamu müdahalelerini eleştiren, bunların yaratmış olduğu sorunların çözümüne yönelik liberal doğrultuda öneriler getiren Washington Uzlaşısı, 1970 sonlarından günümüze kadar gerek ekonomik gerekse de uluslararası arenada neoliberalizm adıyla hakim paradigma olarak var olmuştur. Bu yaklaşıma göre kaynak dağılımında piyasanın rolünün artırılması, devletin rolünün daraltılması, dünya ekonomisiyle daha fazla bütünleşilmesi gerekmektedir. Böylelikle büyüme hızlanır, etkinleşir ve ekonomiler geçmiş modellerin yarattığı stagnasyonlardan uzaklaşır. Bu çerçevede uygulanan ticaret reformu yerli üretimden tarife korumacılığını kaldırmış; finansal reform ve özelleştirme hükümetin kaynak dağılımı üzerindeki etkilerini azaltmış; ödemeler dengesi reformları yerli ve yabancı piyasaları bütünleştirmiş ve hükümetin sermaye hareketlerini kontrol kapasitesini azaltmıştır. IMF koşulluluğu altında bu programları uygulamak durumunda kalan ülkelerin gelir dağılımları da nihayetinde politikaların etkilerine ve sonuçlarına bağlı olarak değişmiştir.

Bu çalışmada neoliberalizmin, serbest piyasa ekonomisinin işleyişi önündeki engellerin kaldırılmasına yönelik önerdiği politikalar ve bu politikaların gelir dağılımını düzeltici olduğuna ilişkin savı ele alınacaktır. Bu bağlamda istikrar politikalarının, ticaret rejimlerinin ve liberal ekonomi politikalarının gelir dağılımını etkileme mekanizmalarına ve neoliberallerin, bu uygulamalar öncesinde gelir dağılımının zaten adil olmadığına dair argümanına getirdiği dayanaklara değinilecektir. Sonrasında neoliberal söyleme karşı olanların, uygulanan bu politikaların gelir dağılımı üzerinde ne gibi olumsuz sonuçlar doğurduğuna dair eleştirileri belirtilerek, ilişkili verilerde otuz yıla yakın bir süredir meydana gelen değişimler değerlendirilecektir.

1. NEOLİBERAL SÖYLEM-WASHINGTON UZLAŞISI

Ticaretin, finans piyasalarının, sermaye hareketlerinin liberalleştirilmesini, kamunun ekonomideki etkinliğinin en aza indirilmesini ülkelere "salık veren" Washington Uzlaşısı'nın geliri ve gelir dağılımını etkileyen uygulamalarla ilgili söylemleri şunlardır:

* M.Ü., İ.İ.B.F., Öğretim Üyesi

- Liberalleşme ekonomik büyümeyi sağlayacak, bu da yoksulluğu azaltıp, yaşam standartlarını yükseltecektir.

- Toplumsal politikalarla ve sübvansiyon, dolaylı vergileme gibi araçlarla ekonominin göreceli fiyat yapısını etkilemekten kaçınılmalıdır. Böylelikle göreceli fiyatlar ve piyasa mekanizması etkin kaynak dağılımına, yatırım ve tasarruf dürtülerine kılavuzluk edebilir.

- Toplumsal politikanın temel hedefi büyük gelir-refah eşitsizliklerinin düzeltilmesi değil yoksulluğun azaltılması olmalıdır. Toplumsal politikalar, korumacılık ve kamu mülkiyeti gibi dolaylı yollardan değil tamamen nüfusun en kırılgan kesimine (yaşlılar, çocuklar, sakatlar) ve yoksul gruplara (kırsal nüfus, enformal sektördeki işçiler, kent banliyölerinde yaşayan aşırı yoksul aileler) doğrudan yardım şeklinde olmalı ve bunları topluluklar ve hükümet-dışı organizasyon ağları yapmalıdır.¹

- Eğitim ve sağlık gibi temel sosyal hizmetlerin sağlanmasında ve yönetiminde özel sektör katılımı, özelleştirme ve/veya imtiyazlar yoluyla cesaretlendirilmelidir.

- Ayrıca ticaret liberalizasyonu kalifiye olmayan emeğe talebi artırır; devletin küçülmesi klientalizmi ve rant gözetme fırsatlarını azaltarak siyasetçilere kaynaklara daha etkin biçimde odaklanabilmeleri için gerekli olan zamanı sağlar.

Neoliberalerler, önerdikleri bu politikaların gelir dağılımı üzerine etkilerinin bozucu olmaktan öte geçmiş yıllarda ortaya çıkan eşitsizlikleri düzeltici olduğunu ileri sürmektedirler:² Bütün dünyada insanlar arasında gelir dağılımı yüz elli yıldan beri ilk defa, son yirmi yılda en eşit hale gelmiş, aşırı yoksulluk sınırında yaşayanlar sayıca azalmıştır. Ülkeler ve bölgeler, karşılaştırmalı üstünlüğe sahip oldukları çizgide uzmanlaşmış ve dünya ile ekonomik bütünleşmelerini gittikçe yoğunlaştırmışlardır. Bu nedenle Kuzey-Güney, merkez-çevre, zengin ülke-yoksul ülke ayrımı gittikçe ortadan kalkmıştır³ Oysa ki bu politikaları uygulayan çevre ülkelerde geçmişte toprak reformlarına, hızlı endüstrileşmeye ve popülist refah devletine rağmen gelir dağılımı zaten adil olmamıştır. Bu ülkelerde endüstrileşme

¹ Gustafson, Lowell S., "Neoliberal Development in Latin America", **Economic Development under Democratic Regimes, Neoliberalism in Latin America**, ed. Lowell S. Gustafson, Praeger, London, 1994, s: 2-28

² Salimano, Andres, "Beyond Unequal Development: An Overview", **Distributive Justice and Economic Development**, eds. A. Salimano, E. Aninet ve N. Birdsall, The University of Michigan Press, 1999, s: 21, Williamson, John, "What Should the Bank Think about the Washington Consensus", Paper prepared as a background to the **World Bank's World Development Report 2000**, Institute for International Economics, July 1999, s: 1-11.

³ Wade, Robert Hunter, "Is Globalization Reducing Poverty and Inequality?", **World Development**, Vol 32, no 4, 2004, s: 567-589, Wade, Robert Hunter, "Globalisation, Poverty and Income Distribution: Does the Liberal Argument Hold?", **RBA Annual Conference Volume**, Reserve Bank of Australia, no 2002-03, s: 37-65

ile birlikte güçler yapısı pek de değişmemiş; refah bölüşümünü kalıcı biçimde değiştirecek yeni sınıflar yaratılmamış (eski dönemdeki toprak sahipleri yeni dönemin sermayedarları, eskiden toprakta çalışanlar da yeni dönemin kentli endüstriyel işçileri ya da enformal sektör işçileri olmuşlardır.); orta sınıf hareketi olarak adlandırılan popülist dönemlerde gelir, kentli işçi sınıfı lehine yeniden dağıtılmıştır. Yüksek ücretler, kapsamlı sosyal güvenlik sistemi, eğitim ve sağlık faaliyetleri gibi kazanımlar sadece diğer toplumsal sınıflar aleyhine değil ama aynı zamanda ekonomik etkinlik ve gelecek büyüme aleyhine de olmuştur. ⁴ Piyasa dalgalanmalarını düzelttiği, piyasanın ürettiği eşitsizlikleri iyileştirdiği ileri sürülen Keynezyen Refah Devleti, görünmez ele zarar verdiği, etkisizlik yaratan etik olmayan müdahalelerde bulunduğu için eleştirilmiştir. ⁵

Diğer taraftan neoliberal politikalar, dönüşümü zorunlu kılan yapıdaki ekonomik sorunların giderilmesi için istikrar politikalarıyla birlikte uygulanmışlardır. Bu nedenle gelir dağılımındaki bozuklukları büyük oranda geçmiş stratejiye bağlayan neoliberaler kısa dönemde görülen bölüşümle ilgili maliyetlerin istikrar programlarından da kaynaklandığını vurgulamaktadırlar. Bu nedenle ilerleyen bölümde istikrar politikalarının ve ticaret rejimlerinin gelir dağılımını etkileme mekanizmaları ele alınacaktır.

2. POLİTİKALARIN GELİR DAĞILIMI ÜZERİNE ETKİLERİ

2.1. İstikrar Politikalarının ve Ticaret Rejimlerinin Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri

Ekonomilerdeki sınıfların, farklı gelir gruplarının siyasi ve ekonomik mücadeleleri ekonomileri istikrarsızlığa sürükleyebilmektedir. Örneğin hükümet

⁴ Baer, Werner ve William Maloney, "Neoliberalism and Income Distribution in Latin America," **World Development**, vol.25, no.3, 1997, s: 311-327. Pek çok ülkede uygulanan ithal ikameci sanayileşme döneminde hükümet harcama-yatırım açıklarını Merkez Bankası finanse ettiğinden enflasyonist baskılar görüldü. Geleneksel ilksel ihracat sektörlerini vergilendirmek ve ucuz ithal girdilere gereksinim duyan yeni endüstrileri sübvans etmek için döviz kuru aşırı değerli tutuldu. Sermaye birikimini sübvans etmek üzere faiz oranları piyasa düzeyinin altında seyretti. İİS döneminde yüksek ekonomik büyüme rakamlarına ulaşılsa da ve sanayinin GSYİH içindeki payının %20'lerden %35'lerin üzerine çıkması, tarımın payının %25'lerden %10'lara gerilemesi şeklinde kalıcı yapısal değişiklikler görülsede uygulamalar, etkisizlikleri ve negatif bölüşümsel sonuçları nedeniyle eleştirilmiştir: potansiyel karşılaştırmalı üstünlükler göz önüne alınmadan sektörler belirlenmiş, etkin olmayan sektörler kurulmuş, firmalar oligopolistik/tekelci karlar elde etmişlerdir.

⁵ Coburn, David, "Income Inequality, Social Cohesion and the Health Status of Populations: the Role of Neo-liberalism", **Social Science & Medicine**, 51, 2000, s: 135-146

harcamalarının artırılmasına yönelik baskılar iç talepte aşırı genişlemeye neden olabilir. Korunan sektörlerle, ayrıcalıklı gruplara, desteklenen sınıflara yönelik vergi, teşvik, sübvansiyon gibi uygulamalar da gelir dağılımını etkilemektedir. Ayrıca egemen sınıfların ve çıkar gruplarının krizleri derinleştirici davranışları ve istikrar girişimlerini geciktirme, politikaların biçimlenişini etkileme ve siyasetçileri uygulamalardan geri döndürme girişimleri de faktörler arasındadır. Diğer taraftan gerek iç gerekse dış şoklardan kaynaklanan enflasyon, işsizlik, dış ödemeler bilançosu açıkları gibi ekonomik sorunların çözülmesi ve ekonomileri istikrarsızlığa sürükleyen yapıların düzeltilmesi için uygulanan istikrar politikalarının da gelir dağılımı üzerinde etkileri bulunmaktadır. İstikrar politikası araçlarının uygulandığı mekanizmalar, döviz kuru ve diğer göreceli fiyatlarla ilişkiliyse yapısal ayarlamaları gerektirebilmektedirler. Kaynakların sektörler arasında yeniden dağıtılması istikrar sürecinin bir parçası olan gelirin yeniden dağılımını gerektirebilmektedir.⁶

Neoliberal politikaları uygulayan ülkelerin öncelikli olarak ekonomilerini istikrarlaştırma girişimleri esnasında ortaya çıkan bölüşümsel etkilere bakıldığında şu gelişmeler görülür:

- Mali açıkların sürdürülemez boyutlara ulaşması nedeniyle sosyal harcamaların GSYİH içindeki payları liberalizasyon girişimleri öncesinde zaten azalmıştır. Diğer taraftan safi yurt içi yatırımlar, istikrar girişimleri çerçevesinde uygulanan harcama kesintileri, kredi olanaklarının daraltılması ve yüksek faiz oranları nedeniyle düşmüştür. Bu da, özellikle çok uluslu şirketler ve ortaklıklar olmak üzere kendi finansmanını sağlayabilen ya da dış finansman olanaklarına ulaşabilen firmalar lehine, ancak orta ve küçük ölçekli firmalar aleyhine sonuç doğurmuştur.

- Piyasaya daha iyi ulaşabilen yüksek gelirli kesimler ekonomik genişleme dönemlerinde ortaya çıkan fırsatları daha avantajlı biçimde kullanırlarken, durgunluk-daralma dönemlerinde kendilerini diğerlerine göre daha kolay ayarlayabilmektedirler. Üst gelir düzeyindeki sınıflar finansal sermayelerini küresel olarak yüksek getirisi olan yerlere çıkarabilirlerken emek, krizin ve sonrasında ayarlamaların maliyetlerini üstlenmek durumunda kalır. Dolayısıyla reel ücretler liberalizasyon öncesi zaten düşme eğilimine girmiştir.

- İstikrar politikalarının ilksel gelirler ya da verimli iş süreçleri tarafından yaratılan gelirler ile ikincil gelirler -vergiler, sübvansiyonlar, transferler- üzerinde de etkisi bulunmaktadır. Bütçe açığını kapatmak üzere getirilen yeni vergi yükleri, pek çok gelişmekte olan ülkede ihracat malları üreticileri, ithal mal tüketicileri, modern özel sektörlerde büyük firmalarda çalışanlar ve kamu sektöründe çalışan ücret ve maaş geliri elde edenler üzerine getirilmiştir. Ayrıca fiyat esneklikleri

⁶ Demery, Lionel ve Tony Addison, 'Stabilization Policy and Income Distribution in Developing Countries', **World Development**, vol. 15, no. 12, 1987, s: 1483-1498

oldukça düşük temel mal ve hizmetlerin satış vergileri oranları da artırılmıştır. Böylelikle vergiden kaçabilenler ya da toplam harcamaları içinde belirtilen malların payı düşük olan kesimler dışında kalanların gelirlerini görece olumsuz etkilemiştir.

Ticaret rejimlerinin gelir dağılımı üzerine etkileri ise ticaret kontrolleri olarak tarifelerin mi yoksa kotaların mı kullanıldığına; kontrollerin nihai mallara mı yoksa girdilere mi uygulandığına; arzın yapısına -ülkenin tarımsal ürünler mi yoksa imalat malları mı ihraç ettiğine-; kota hakları/tarife gelirlerinin nasıl dağıtıldığına bağlıdır. Örneğin pek çok ülke örneğinde ticaret kısıtlamaları, geliri tarım ve mineral üretim sektörlerinden endüstriyel sektörler ile hizmet sektörlerine kaydırmıştır. Dolayısıyla liberalizasyon öncesine özgü ticaret rejimlerinin de gelir dağılımı üzerinde etkileri bulunmaktadır. Hatta geliri yeniden dağıtmak amacıyla bu ticaret rejimleri tercih edilmiş, kendilerine özgü araçları kullanılmıştır.

Özetle, neoliberal söylem bölüşüm ilişkilerinin bozulma nedenlerini neoliberal süreçten bağımsız ele almaya çalışmaktadır. Politika belirlenişinde ve biçimlenişinde en temel hedefler içinde gelir dağılımının düzeltilmesi yer almamaktadır: süreç sonunda piyasaların en etkin dağılımı gerçekleştireceği belirtilmektedir.

2.2. Neoliberal Politikaların Gelir Dağılımını Etkileme Yolları

Ekonomik sistemlerden, makroekonomik modellerden ya da benimsenen stratejilerden bağımsız olarak uygulamaya konan ekonomi politikaları ekonomideki ajanların kararlarını, refahlarını, gelir düzeylerini etkiler. Sistemler, modeller ve stratejiler bunları etkileme yollarını ve mekanizmalarını belirlemektedir. İhracata dönük büyüme stratejisine ve serbest piyasa koşullarına dayanan neoliberal politikaların da ekonomide yarattığı temel dönüşümler esnasında bölüşümsel etkileri bulunmaktadır. Dönüşüm esnasında ve sonrasında meydana gelen etkileri değerlendirmeden önce bu alt bölümde ticaret reformu, özelleştirme, finansal liberalizasyon gibi uygulamaların etkileri ele alınacaktır.

Ticaret reformunun amacı ticareti yapılabilir malların üretimini, etkin olmayan ithal ikameci mallardan ülkenin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ihraç edilebilir mallara kaydırmaktır. Gelir dağılımı ile bağlantısı, bu iki ürün çeşidi arasındaki faktör taleplerindeki farklılıklardan gelmektedir. Bu, göreceli faktör yoğunluğu sorunudur. Ancak talep tarafını da göz önüne almak gerekir. Eski ithal ikameci, içe dönük kalkınma stratejisinin başarısı büyük oranda büyüyen iç piyasalara dayanmıştır. Bu çeşit bir stratejide büyüme, artan satın alma güçleriyle büyüyen orta sınıfa dayanır. Reel ücretlerin artırılması bu stratejinin parçasıdır. İhracata dönük büyüme stratejisinin başarısı ise maliyetlerin kontrol edilmesine

bağlıdır. Reel ücretlerin artması bu modelde büyüme için tehdittir. İçeride dönük büyüme stratejisinde olduğu gibi talep yoluyla pozitif dolaylı etkileri yoktur.⁷

Sermaye işlemlerinin serbestleştirilmesinin bölüşümsel etkileri: ücret/kar oranları sermaye/emek oranındaki yükseliş nedeniyle düşer. Sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi sermayenin emek ve hükümet ile müzakerelerinde pazarlık gücünü artırmıştır. Eğer yatırımcılar bir ülkeden diğerine serbestçe geçebiliyorsa hükümet sermayeyi vergilendirmede ya da altyapı ya da emek düzenlemelerinin maliyetlerinin bir kısmını sermaye üzerine yükleyecek düzenlemelerde zorlanır. Tam sermaye akışkanlığında ülkeler sermayeyi çekmek üzere kredileri sübvansede etmekte ve vergi indirimleri sunmaktadırlar. Bu nedenle şirket kar vergilerinden uzaklaşmış, üst marjinal gelir vergisi oranlarında büyük indirimler yapılmıştır.

Reformun diğer bileşeni *vergi reformudur*. İki önemli uygulama söz konusudur: katma değer vergilerinin uygulamaya konması ve şirket ve kişisel gelir vergileri üzerindeki marjinal vergi oranlarının azaltılması.

Özelleştirmenin gelir dağılımı üzerine etkisi ise KİTlerin varlıklarının satış fiyatlarının gerçek piyasa değerini yansıtıp yansıtmayacağı ve elektrik, telefon, su dağıtımını gibi kamu mal ve hizmetlerinin fiyatlarına ne olacağı ile ilgilidir.

3. KARŞI SÖYLEM-NEOLİBERALİZMİN ELEŞTİRİSİ

Refahın dağılımı, 1970li yıllarda ortodoks ayarlama ve liberalizasyon süreçleri kapsamında ücretlerde reel düşüş; 1980li yıllarda birbiri ardına gelen krizlerin yarattığı işsizlik artışı; yeni ekonomik düzen altında devlet müdahaleciliğinin azalması ve üretimin yeniden yapılandırılmasının⁸ bir sonucu olarak inelastikleşen emek talebi nedeniyle artan işsizlik ve sonrasında da ücret eşitsizliklerinin giderek büyümesi yollarıyla gittikçe kötüleşmiştir.

Piyasa ekonomisi sistemi, doğası gereği gelir eşitsizliği üretir. Kapitalist ekonomiler kısıtlamalara ve düzenlemelere maruz değillerse ülkeler arasında ve ülke içinde eşitsizlik kaçınılmaz olarak artar. Eşitsizliğin altında yatan kapitalizmin sınıf yapısıdır. Kapitalist bir ekonomide refah, adil olmayan biçimde

⁷ Morley, Samuel, "The Effects of Growth and Economic Reform on Income Distribution in Latin America" *Cepal Review* 71, August 2000, s: 23-40

⁸ Dönem içinde istihdamın yeniden yapılandırılmasının da negatif bölüşümsel sonuçları olmuştur. Altımir, Oscar, Luis Beccaria ve Martin Gonzales Rozada, "Income Distribution in Argentina, 1974-2000", *Cepal Review* 78, December 2002, s: 53-82. Reel ücretlerdeki düşüş rekabet edebilirliği sağlasa da farklı vasıflardaki işçiler arasında ücret aralığı kalıcı olarak açılmıştır. Sonrasında da özellikle endüstride yeniden yapılanmaya, istihdamın rasyonelleştirilmesine ve emek tasarrufuna odaklanılmıştır.

bölünür: kapitalist sistemde sermaye azınlığa aittir. Sahip olan azınlık sahip olmayan çoğunluğa karşı çalışma yerlerinde ekonomik güç, toplumda ise siyasi güç olarak avantajlıdır. Haliyle emek sınıfı güçsüzleştikçe gelir dağılımı daha da eşitsiz hale gelir.⁹

Karşı söylem, neoliberalizm-piyasa egemenliğinin refah devletini zayıflatarak hem gelir eşitsizliği yarattığını, hem de toplumsal uyumu bozduğunu ileri sürer. Zira neoliberalizm ile fiziki refah bölüşümünden vazgeçilmiş, yeniden dağıtımçı devlet küçülmüş ve koruma azaltılmıştır. Bütün ülkelerin, diğer ülkelerdeki talebin büyümesine bağlı olarak büyüyeceğini varsayan ihracata dönük büyüme modeli geliştirmekte olan ülkeleri pek çok yönden olumsuz etkilemiştir. Ulusal piyasanın büyümesine dayanan kalkınmadan uzaklaşmış, geliştirmekte olan ülkeleri birbirleriyle yoğun bir rekabete sürüklemiş, aşırı kapasite ve deflasyon atmosferi yaratarak küresel ekonomiyi olumsuz etkilemiştir.

Yapısal ayarlama politikaları uygulamaların yapıldığı ülkeleri farklı yollardan yoksullaştırmıştır.¹⁰

- Deflasyona yönelik politikalar ile yurtiçi talebi ve ihracatı artırmak için hem özel hem de kamu harcamalarını azaltılmak GSYİH'yı düşürmüştür. Pek çok geliştirmekte olan ülke ithal-yoğun üretim yaptığından yatırımlar da olumsuz etkilenmiştir. Ayrıca sosyal harcamalar devletin gelir dağılımını etkileyebildiği önemli faktörlerden biri olduğu için, bu tür harcamalardaki kesintilerin de gelir dağılımı üzerinde olumsuz etkileri olmuştur.

- Borçların transfer yükü nedeniyle geliştirmekte olan ülkelerin ticaret hadlerindeki bozulma gelir azalışını artırmıştır.

- Vergi reformlarının bölüşümsel etkisi, varlıkların üzerindeki vergi yükünün hafiflemesi, orta ve düşük gelirli sınıflar üzerindeki ağırlaştırılması şeklinde gerçekleşmiştir. Gelir yerine tüketim vergilendirilmeye başlanmış, yoksullar gelirlerinin daha büyük kısmını harcadıklarından bu değişim de geriletici olmuştur.¹¹

⁹ Yates, Michael, "Poverty and Inequality in the Global Economy", *Monthly Review*, Feb 2004, s: 37-48

¹⁰ Stallings, Barbara, "International Influence on Economic Policy: Debt, Stabilization and Structural Reform", *The Politics of Economic Adjustment: International Constraints, Distributive Conflicts and the State*, eds. Stephan Haggard ve Robert Kaufman, Princeton University Press, 1992, s: 45

¹¹ Johnson, Omotunde ve Joanne Salop, "Distributional Aspects of Stabilization Programs in Developing Countries", *IMF Staff Papers*, vol 27, Washington D.C., 1980, s: 1-23; Richards, Donald G, "The Political Economy of Neo-Liberal Reform in Latin America: A Critical Appraisal", *Capital & Class*, Issue 61, 1997, s: 19-54; Reformların geliri yoksullardan zenginlere yeniden dağıtma etkisine örnek olarak: Latin Amerika ülkelerinde toplam vergi gelirleri içinde satış vergilerinin oranı 1980-85 ile 1992 arasında 34.4'ten

- Küreselleşme ile birlikte doğrudan yabancı sermaye girişlerinin her ne kadar gelir eşitsizliğini azaltacağı söylene de gelişmekte olan ülkelere giren doğrudan yabancı sermaye nedeniyle vasıflı-vasıfsız işçiler arasındaki ücret farkları giderek açılmıştır.¹² Ayrıca küreselleşme-neoliberal politikalar-ticaret liberalizasyonu az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yoğun olarak bulunan vasıfsız emeğe yönelik talebi artırmamıştır.¹³

- Devalüasyon göreceli fiyatları ticareti yapılabilir mallar üreticilerinin lehine ve ticareti yapılamayan malların üreticileri aleyhine değiştirmiştir. Ayrıca devalüasyon, geliri yüksek marjinal tüketim eğilimi olan gruplardan, yüksek tasarruf yapanlara doğru yeniden dağıtmış; döviz cinsinden dış borç servisinin yurt içi maliyetini artırmıştır.

- Büyümeye rağmen yoksulluk azalmamıştır.¹⁴ Aslında büyüme rakamları da önceki dönemlerle karşılaştırıldığında neoliberal politikaların ekonomik

43,5'e çıkmıştır. Aynı dönem için gelir vergilerinin oranı 20.3'ten 19.4'e, refah vergilerinin oranı da 19.1'den 12.2'ye düşmüştür.

¹² Ocampo, Jose Antonio, "Income distribution, poverty and social expenditure in Latin America", **First Conference of the Americas**, held by the Organization of American States in Washington on 6 March 1998, ücret farklılıklarının açılma nedenlerine, sermaye ve ileri düzeyde vasıflı emeğin küreselleşme ile birlikte önündeki sınırların kalkmasını; emeğin müzakere gücünün zayıflatılmasını; uluslararasılaşma sürecinde olan gelişmekte olan ülkelerin makine ithalatları sayesinde vasıflı-emek-yoğun teknolojileri adapte etmelerini; dur-kalk döngülerinin ve sermaye akımlarındaki dalgalanmaların büyüme oranlarını oldukça volatil hale getirerek yeni ve istikrarlı işlerin yaratılmasını zorlaştırmasını ekler.

¹³ Berry, Albert, "Policy Response to Poverty and Inequality in the Developing World", **Cepal Review**, 79, April 2003, 97-110; Beklenen şudur: gelişmekte olan ülkeler emek-yoğun mallar ve hizmetlerde karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptirler ve serbest ticaret, emeğe göreceli talebi artıracak ve gelir dağılımını iyileştirecektir. Dünya düzeyinde Latin Amerika gibi ülkelerin karşılaştırmalı üstünlükleri, gerçekte vasıfsız emek yoğun mallar ve hizmetlerde yatmamakta, aksine göreceli olarak vasıflı emekte ya da doğal kaynaklarda ya da her ikisinde birden yatmaktadır. Ayrıca firmalar uluslararası ticarete daha sermaye-yoğun ve daha modern teknolojiler kullanma eğilimindedirler. Bu da eğer ülke emek yoğun bir yapıdaysa işsizliğe yol açtığından, gelir dağılımını bozmaktadır. Mah, Jai S., "A Note on Globalisation and Income Distribution, the Case of Korea, 1975-1995", **Journal of Asian Economics**, 14, 2003, s: 157-164, Stolper-Samuelson Teoremi'nin uluslararası açılımla birlikte ticaret genişlemesinin sağladığı fırsatların avantajlarından genellikle ülkenin varlıklı gruplarının, göreceli olarak daha iyi durumda olanların yararlanmaları nedeniyle doğrulanmadığını belirtir.

¹⁴ Cornia, Giovanni Andrea ve Julius Court, **Inequality, Growth and Poverty in the Era of Liberalization and Globalization**, UNU World Institute for Development Economics Research, 2001, s: 5-35, 1980'ler ve 1990'larda 47 gelişmekte olan ülkeyi kapsayan 117 büyüme döneminde yoksulluktaki değişimi ele alarak bu sonuca ulaşmışlardır.

Adams, Richard, "Economic Growth, Inequality and Poverty: Estimating the Growth Elasticity of Poverty", **World Development**, vol. 32, no. 12, 2004, s: 1989-2014, 1990'lar boyunca yoksulluğun büyüme esnekliği -2 ve -3 arasında olduğu hesaplanmıştır. Bunun

büyüme hızını sağlamadan uzak olduğu görülmektedir. Dünya ekonomisinin büyüme oranı 1965-80 arası %4.1 iken 1980'li yıllarda bu oran %3.1'e, 1990'lı yıllarda da %1.8'e düşmüştür.

Tablo 1. GSYİH Büyüme Oranları 1965-1996 %

	1965-80	1980-89	1990-96
Düşük ve orta gelirli ülkeler	5.9	3.1	1.9
Yüksek gelirli ülkeler	3.8	3.2	1.7
ABD	2.7	3.0	2.5
Japonya	6.6	4.1	1.2
Dünya	4.1	3.1	1.8

Kaynak: Palley, Thomas I., "A New Development Paradigm Domestic Demand-Led Growth", **Foreign Policy in Focus**, Discussion Paper, September 2002, s: 1-8

- Özelleştirmeler ile kamu girişimleri ya oligopolistik gruplara ya da çok uluslu şirketlere satılmıştır. Satış gelirleri ile mali açıklar finanse edilmiş, borç/varlık değiş-tokuşuyla dış borç azaltılmaya çalışılmıştır.¹⁵

- İthalatın serbestleşmesi sonrasında kısa vadeli finansal sermayeyi ülke içine çekmek üzere uygulanan değerli ulusal para politikasının ithalatı artırması, diğer taraftan sık aralıklarla yapılan ya da kriz göstergelerinin baş göstermesiyle ülke dışına çıkan yerli ve yabancı kısa vadeli sermayenin (sıcak para) yapılmasını zorunlu hale getirdiği devalüasyonlar küçük ve orta ölçekli işletmelerin piyasadan çekilmelerine neden olmuştur. Böylelikle piyasa yoğunlaşma oranları giderek artmıştır. Oligopolistik ve tekelci yapının güçlenmesi de mark-up oranlarının artmasını mümkün kılmıştır.

- Devleti küçültme girişimlerine rağmen klientalizm ve rant-gözetme faaliyetleri, fırsatları azalmamıştır.¹⁶ Liberalleşme yönünde uygulamalara girişen pek çok ülkede ihracatçı sektörlerle yapılan kaynak aktarımları kamunun etkisinin azalmadığını göstermiştir. Ayrıca mali disiplinsizliğe yol açtığı ileri sürülen kamu harcamaları ihracatçı sektörlerle, özelleştirilecek kamu işletmelerinin yeniden yapılandırılmalarına, doğrudan yabancı sermayeye teşviklere yöneldiğinden mali disiplinsizliği ortadan kaldırmacı biçimde de değiştirilememiştir.

anlamı ekonomik büyümede %10'luk bir artış yoksulluğu %20-30 azaltmaktadır. Diğer bir ifadeyle gelişmekte olan ülkelerde nüfusun yarısı yoksul olduğuna göre %10'luk bir büyüme yoksul nüfus oranını %35 ve %40 arasında azaltmaktadır. Yeni hesaplamalar yoksulluğun büyüme esnekliğinin -5 olduğunu bulgulamaktadır. Diğer bir ifadeyle gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyümede %10'luk bir artış yoksulların oranını %35-%40 yerine %25 oranında azaltır hale gelmiştir.

¹⁵ Baer, Werner ve William Maloney, age, 1997, s: 311-327

¹⁶ Pastor, Manuel ve Carol Wise, "The Politics of Second-Generation Reform", **Journal of Democracy**, 10.3, 1999, s: 34-48

4. GELİR DAĞILIMI GÖSTERGELERİ

Neoliberal politikaların yoksullaştırma ve gelir grupları arasındaki farkların değişmesi üzerine etkilerinin önemli olduğu düşünüldüğünden bu bölümde 1980'li yıllardan sonra bu verilerdeki değişimler ele alınacaktır.

1980-1992 yılları arasında neoliberal politikaların uygulandığı dönemde Latin Amerika'da yoksul insan sayısı 136 milyon'dan 226 milyona, Afrika'da 270 milyondan 335 milyona çıkmıştır. 1992'de 23 yüksek gelirli ülkelerin ortalama kişi başına geliri 22.160 ABD\$ iken, GOÜ'lerde mutlak yoksulluk sınırında 1.3 milyar, yine GOÜ'lerde yıllık 310 ABD\$'ının altında gelir elde edenlerin sayısı da 3.1 milyara ulaşmaktadır. Dünyadaki en zengin %1'i en yoksul %57'nin geliri kadar almaktadır. 1988 yılında en zengin %5 ile en fakir %5 arasındaki fark 78 kat iken 1993'te bu oran 114 kata çıkmıştır. En fakir %5'in reel gelirleri %25 azalırken, en zengin %20'nin reel gelirleri %12 artmıştır, ki bu oran ortalama dünya gelirinin iki katından fazladır. Dünya Gini katsayısı ise 0.66'dan 0.80'e yükselmiştir.¹⁷ Tablo 2.'de günde 1 ABD\$ altında gelir elde eden nüfusa ait veriler incelendiğinde nüfusun 1987'de 1.227 milyardan 1993'te 1.314 milyara çıktığı görülmektedir.

Tablo 2. Günde 1\$'ın Altında Yaşayan Nüfus 1987-1993

	1987	1993	1987	1993
	Nüfus (milyon)		Nüfusa oranı (%)	
Doğu Asya+Pasifik	464	446	28,8	26,0
Avrupa+Orta Asya	2	15	0,6	3,5
Latin Amerika+Karayipler	91	110	22,0	23,5
Orta Doğu+Kuzey Afrika	10	11	4,7	4,1
Güney Asya	480	515	45,5	43,1
Sahra-altı Afrika	180	219	38,5	39,1
Toplam	1,227	1,314	30,1	29,4

Kaynak: Rao, Mohan, "Development in a Time of Globalization", Political Economy Research Institute, University of Massachusetts, Amherst, WP 1, 1998, s: 4-28

¹⁷ Haque, Shamsul M., "The Fate of Sustainable Development Under Neo-liberal Regimes in Developing Countries", *International Political Science Review*, vol 20, no 2, 1999, s: 197-218

Birleşmiş Milletler'in İnsani Kalkınma Raporu'nda ise en zengin 25 milyon Amerikalının gelirinin dünyanın 2 milyar en fakirinin gelirinine eşit olduğu belirtilmektedir (2 milyar 25 milyonun 80 katı). 1820 yılında Batı Avrupa'nın geliri Afrika'nın 3 katı iken, 1990'larda 13 katına çıkmıştır. Her yıl yarım milyon kadın, gün içinde her dakikada 1 kadın hamileliğinde ve doğumda ölmekte; 800 milyondan fazlası da gerekli gıda alamamaktadır. Vietnam'da sadece 2 yılda, 1999-2001, zengin fakir arasındaki fark iki katına çıkmıştır.¹⁸ Neoliberal politikaları ilk uygulamaya başlayan Şili'de ise yoksulluğun 1980 ortaları ile karşılaştırıldığında azaldığı görülse bile 1970 başlarındaki düzeyi ile karşılaştırıldığında iyileşme göstermediği görülür: Yoksul hane halklarının oranı 1970'de %17 iken 1987'de %38.1 ve 1996'da %19.7; yoksul insanların oranı ise sırasıyla %20, %44.4 ve %23.3 olmuştur.¹⁹

Tablo 3. Merkezin Kişi Başına GSYİH'nın % Olarak Bölgelerin Kişi Başına GSYİH'ları

Bölgeler	1960	1980	1999
Sahra-altı Afrika	5	4	2
Latin Amerika	20	18	12
Batı Asya ve Kuzey Afrika	9	9	7
Güney Asya	2	1	2
Doğu Asya (Japonya ve Çin hariç)	6	8	13
Çin	1	1	3
Güney	5	4	5
Kuzey Amerika	124	100	101
Batı Avrupa	111	104	98
Güney Avrupa	52	60	60
Avustralya ve Yeni Zelanda	95	75	73
Japonya	79	134	145
Kuzey (merkez)	100	100	100

Kaynak: Wade, Robert Hunter, age, 2004, s: 567-589

¹⁸ Yates, Michael, age, 2004, s: 37-48

¹⁹ Ocampo, Jose Antonio, age, 1998

Kuzey-Güney arasındaki gelir farklılığının kapandığını ve ayrımın ortadan kalktığını ileri süren neoliberal söylemin aksine, Tablo 3'te bu farkın 1960'lardan 2000'li yıllara özellikle Afrika ve Latin Amerika kıtasında açıldığını görmektedir.

Tablo 4. Kıtaların ve Grupların Gini Katsayıları, 1993

	Nüfus oranı	\$\$SAGP'ne göre ortalama gelir *	Gini
Afrika	0.100	1,310.0	0.521
Asya	0.595	1,594.6	0.615
Doğu Avrupa ve ESÜ	0.078	2,780.9	0.465
Latin Amerika ve Karayibler	0.084	3,639.8	0.555
B. Avrupa, K. Amerika, Okyanusya	0.143	10,012.4	0.394
Toplam	1.000	3,031.8	0.659
G7	0.133	11,137.7	0.347
G7 dengi	0.030	9,940.9	0.323
Çin ve Hindistan	0.418	864.8	0.413
AGÜler	0.335	1,403.6	0.488
Orta gelirli ülkeler	0.084	5,072.2	0.478

* Satın alma gücü paritesi

Kaynak: Milanovic, Branko ve Shlomo Yitzhaki, "Decomposing World Income Distribution: Does the World Have a Middle Class?", **World Bank Policy Research WP 2562**, February 2001, s: 1-41

Tablo 4.'te ülkeler coğrafi ve gelir düzeylerine göre sınıflandırılmıştır. Bu verilerde de Kuzey-Güney arasında satın alma gücü paritesine göre ortalama gelirden, bölgeler içindeki Gini katsayılarında büyük farklılıklar olduğu görülmektedir. Dikkat çeken veri, dünya Gini katsayısının (0.659) diğer tüm bölgelerin Gini katsayılarından yüksek oluşudur.

SONUÇ

Ekonomi politikalarının belirleniş ve biçimlenişindeki öncelikleri belirleyen unsurlar, toplumdaki siyasi güç dengelerini gözetir. Politika belirlenişinde dış unsurlar da (ticaret partnerleri, uluslar arası finans kurumlar, bankalar, vs) önemlilerse bu dengeye dahil olurlar. En basit haliyle Philips eğrisi açmazında örneklendirilebilecek önceliklere göre politika biçimlenişi ve uygulanışı nihayetinde bazı göstergelerde olumlu (fayda) bazılarında ise olumsuz (maliyet) sonuçlar doğurur.

1970'li yıllarda merkez ülkelerdeki reel sektörlerde görülen kar sıkışmasını tersine çevirmek, 1970'li yıllar boyunca çevrenin merkezden edindiği borçları geri ödememe riskinin baş göstermesiyle borç servisini güven altına almak, merkez piyasalarının korumasız, engelsiz yeni piyasalar aramaları, mobilitenin ucuz üretim faktörü edinmek üzere güvenilir biçimde olanaklı hale gelmesi temel önceliklerdi. Dolayısıyla gerekli olan politikalara bir yandan teorik zemin hazırlanarak diğer taraftan bu politikalar "koşullu" hale getirilerek öncelikli sorunların çözülmesi için uğraşıldı. Kar sıkışması finansal sermayenin spekülâtif ataklarıyla, borç servisleri sıkı para ve maliye politikalarıyla, piyasa sıkışmaları ticaret liberalizasyonu, mobilite sorunu sermaye önündeki engellerin kaldırılmasıyla ve ucuz üretim faktörü sorunu da devalüasyonla çözüldü. Bu politikaları izleyen ülkelerde maliyetler ise gelirin daha da yoğunlaşması, toplumsal dokunun ve uyumun kırılması, işsizliğin artması, illegal faaliyetlerin tırmanması, insani yaşam koşullarının altında yaşayan kitlelerin sayıca çoğalması, bireylerin marjinalleşmeleri, yabancılaşmaları şekillerinde ortaya çıktı.

25-30 yıllık bir döneme hakim olan bu politikalar sonuç olarak politika biçimlenişinde "insani" öğelerin de göz önüne alınmasının mutlak olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

1. Adams, Richard, "Economic Growth, Inequality and Poverty: Estimating the Growth Elasticity of Poverty", **World Development**, vol. 32, no. 12, 2004
2. Altimir, Oscar, Luis Beccaria ve Martin Gonzales Rozada, "Income Distribution in Argentina, 1974-2000", **Cepal Review** 78, December 2002
3. Baer, Werner ve William Maloney, "Neoliberalism and Income Distribution in Latin America," **World Development**, vol.25, no.3, 1997
4. Berry, Albert, "Policy Response to Poverty and Inequality in the Developing World", **Cepal Review**, 79, April 2003
5. Coburn, David, "Income Inequality, Social Cohesion and the Health Status of Populations: the Role of Neo-liberalism", **Social Science & Medicine**, 51, 2000
6. Cornia, Giovanni Andrea ve Julius Court, **Inequality, Growth and Poverty in the Era of Liberalization and Globalization**, UNU World Institute for Development Economics Research, 2001
7. Demery, Lionel ve Tony Addison, 'Stabilization Policy and Income Distribution in Developing Countries', **World Development**, vol. 15, no. 12, 1987
8. Gustafson, Lowell S., "Neoliberal Development in Latin America", **Economic Development under Democratic Regimes, Neoliberalism in Latin America**, edt. Lowell S. Gustafson, Praeger, London, 1994
9. Haque, Shamsul M., "The Fate of Sustainable Development Under Neo-liberal Regimes in Developing Countries", **International Political Science Review**, vol 20, no 2, 1999
10. Johnson, Omotunde ve Joanne Salop, "Distributional Aspects of Stabilization Programs in Developing Countries", **IMF Staff Papers**, vol 27, Washington D.C., 1980
11. Mah, Jai S., "A Note on Globalization and Income Distribution, the Case of Korea, 1975-1995", **Journal of Asian Economics**, 14, 2003
12. Milanovic, Branko ve Shlomo Yitzhaki, "Decomposing World Income Distribution: Does the World Have a Middle Class?", **World Bank Policy Research WP 2562**, February 2001
13. Morley, Samuel, "The Effects of Growth and Economic Reform on Income Distribution in Latin America" **Cepal Review** 71, August 2000

14. Ocampo, Jose Antonio, "*Income distribution, poverty and social expenditure in Latin America*", **First Conference of the Americas**, held by the Organization of American States in Washington on 6 March 1998
15. Pastor, Manuel ve Carol Wise, "*The Politics of Second-Generation Reform*", **Journal of Democracy**, 10.3, 1999
16. Palley, Thomas I., "*A New Development Paradigm Domestic Demand-Led Growth*", **Foreign Policy in Focus**, Discussion Paper, September 2002
17. Rao, Mohan, "*Development in a Time of Globalization*", **Political Economy Research Institute Working Paper 1**, University of Massachusetts, Amherst, 1998
18. Richards, Donald G, "*The Political Economy of Neo-Liberal Reform in Latin America: A Critical Appraisal*", **Capital & Class**, Issue 61, 1997
19. Salimano, Andres, "*Beyond Unequal Development: An Overview*", **Distributive Justice and Economic Development**, eds. A. Salimano, E. Aninet ve N. Birdsall, The University of Michigan Pres, 1999
20. Stallings, Barbara, "*International Influence on Economic Policy: Debt, Stabilization and Structural Reform*", **The Politics of Economic Adjustment: International Constraints, Distributive Conflicts and the State**, eds. Stephan Haggard ve Robert Kaufman, Princeton University Pres, 1992
21. Wade, Robert Hunter, "*Globalisation, Poverty and Income Distribution: Does the Liberal Argument Hold?*", **RBA Annual Conference Volume**, Reserve Bank of Australia, no 2002-03
22. Wade, Robert Hunter, "*Is Globalization Reducing Poverty and Inequality?*", **World Development**, Vol 32, no 4, 2004, s: 567-589
23. Williamson, John, "*What Should the Bank Think about the Washington Consensus*", Paper prepared as a background to the **World Bank's World Development Report 2000**, Institute for International Economics, July 1999
24. Yates, Michael, "*Poverty and Inequality in the Global Economy*", **Monthly Review**, Feb 2004